

**ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΟΠΙΗΣΗΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
(Ε.Ε.Ε.Π.)**

ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΜΟΝΑΔΑ ΤΟΥΡΚΙΑΣ

ΧΡΗΣΤΟΣ ΤΣΑΠΑΚΙΔΗΣ

**Οι Ρωσοτουρκικές Σχέσεις στη Μεταψυχροπολεμική Εποχή:
Επαναπροσδιορισμός και Νέες Τάσεις**

RUT-WP 04/07

ΑΘΗΝΑ 2007

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	2-3
1. Το Πλαίσιο Άσκησης της Ρωσικής Εξωτερικής Πολιτικής	4-5
2. Το Πλαίσιο Άσκησης της Τουρκικής Εξωτερικής Πολιτικής	5-6
3. Οι Πολιτικές στον Καύκασο και την Κεντρική Ασία	6-9
3.1. Απόπειρες Προσέγγισης	6-7
3.2. Η Στρατιωτική Παρουσία στον Καύκασο	8-9
4. Το Τσετσενικό και το Κουρδικό Ζήτημα	9-11
5. Η Ενεργειακή Πολιτική: Από τον Ανταγωνισμό στη Συνεργασία	11-14
6. Οι Εμπορικές Σχέσεις	14-15
7. Θέματα που Ολοκληρώνουν τη Διμερή Ατζέντα	15-17
7.1. Η Ευρωπαϊκή Προοπτική της Τουρκίας	15-16
7.2. Η Μονομερής Πολιτική των ΗΠΑ	16-17
Επίλογος	17-18
Βιβλιογραφία	19-21
Διαδίκτυο	22

Διαγράμματα

Διάγραμμα 1: Τιμές Αργού Πετρελαίου	13
Διάγραμμα 2: Ρωσία – Παραγωγή και Εξαγωγές Πετρελαίου	14

Εισαγωγή

Η Ρωσία και η Τουρκία συνέθεταν για τρεις περίπου αιώνες ένα από τα πιο χαρακτηριστικά ζευγάρια άσπονδων αντιπάλων στο πεδίο των διεθνών σχέσεων. Η αντιπαλότητα αυτή ενίοτε κλιμακωνόταν σε ένοπλες συγκρούσεις, με τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο να αποτελεί την τελευταία περίπτωση. Με την έναρξη του Ψυχρού Πολέμου, οι δύο αντίζηλοι βρέθηκαν σε διαφορετικά στρατόπεδα και οι διμερείς σχέσεις πάγωσαν, καθώς τα περιθώρια ελιγμών εντός του διπολικού συστήματος ήταν εξαιρετικά στενά¹.

Η διάλυση της ΕΣΣΔ και ο τερματισμός του Ψυχρού Πολέμου εισήγαγαν μία νέα εποχή στις ρωσοτουρκικές σχέσεις. Η ατζέντα με τα θέματα που απασχολούν τις δύο περιφερειακές δυνάμεις ανανεώθηκε σε ένα μεγάλο βαθμό και προέκυψαν ευκαιρίες συνεργασίας. Παράλληλα όμως με αυτήν την τάση παρουσιάστηκαν και αποκλίσεις συμφερόντων ικανές να εκθρέψουν νέους ανταγωνισμούς.

Σκοπός αυτής της εργασίας είναι να παρουσιασθούν τα κύρια ζητήματα που απασχολούν από κοινού Ρωσία και Τουρκία και να διερευνηθεί σε ποιους τομείς καταγράφεται σύγκλιση και σε ποιους απόκλιση συμφερόντων, έτσι ώστε να μπορέσουμε τελικά να προβούμε σε κάποιες εκτιμήσεις ως προς το μέλλον της διμερούς προσέγγισης. Κατ' αρχάς, στο πρώτο κεφάλαιο θα προσδιορίσουμε το πλαίσιο άσκησης της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής, ενώ στο δεύτερο θα ελέγξουμε αντίστοιχα τι ισχύει στην τουρκική περίπτωση. Να τονισθεί πως σε αυτά τα κεφάλαια καταγράφεται η μεγάλη εικόνα και παραλείπονται επιμέρους μεταβλητές που επηρεάζουν τη διαδικασία λήψης αποφάσεων στις δύο χώρες. Έπειτα, στο τρίτο κεφάλαιο θα ασχοληθούμε με τις απόπειρες διείσδυσης των δύο χωρών στην περιοχή του Καυκάσου και της Κεντρικής Ασίας. Στο τέταρτο κεφάλαιο θα καταγράψουμε η συμπεριφορά καθεμίας χώρας απέναντι στο σοβαρότερο εσωτερικό πρόβλημα της άλλης. Αναφερόμαστε βεβαίως στο Τσετσενικό και το Κουρδικό ζήτημα. Κατόπιν τούτου, στο πέμπτο κεφάλαιο θα εξετάσουμε τις πτυχές των ενεργειακών πολιτικών της Ρωσίας και της Τουρκίας. Εν συνεχεία, στο έκτο κεφάλαιο θα ελέγξουμε συνοπτικά τις εμπορικές τους σχέσεις. Στο πέμπτο κεφάλαιο θα αναφερθούμε σε

¹ Παρ' όλα αυτά, η Σοβιετική Ένωση έκανε κάποιες προσπάθειες προσέγγισης της Τουρκίας. Ιδίως κατά τη δεκαετία του 1960 – και με την Τουρκία να έχει ψυχραθεί με τις ΗΠΑ έπειτα από την επιστολή Johnson – η ΕΣΣΔ ενέκρινε την παροχή δανείων στην Άγκυρα για τη βελτίωση της εργοστασιακής της υποδομής, βλ. Talal Nizameddin, *Russia and the Middle East: Towards a New Foreign Policy*, London, Hurst & Co., 1999, σελ. 223 και Nicolai N. Petro and Alvin Z. Rubinstein, *Russian Foreign Policy: From Empire to Nation-State*, New York, Longman, 1997, σελ. 228.

κάποια θέματα που συμπληρώνουν την ατζέντα των διμερών σχέσεων. Τέλος, θα συνοψίσουμε και θα επιχειρήσουμε να εκτιμήσουμε το μέλλον των ρωσοτουρκικών σχέσεων, έχοντας «ζυγίσει» τα ζητήματα που οδηγούν στη σύγκλιση και στην απόκλιση των δύο χωρών.

1. Το Πλαίσιο Άσκησης της Ρωσικής Εξωτερικής Πολιτικής

Μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης τον Δεκέμβριο του 1991, δημιουργήθηκαν δύο σχολές σκέψης σχετικά με το πώς θα πρέπει να κινηθεί η διάδοχη Ρωσία στο διεθνές σκηνικό². Η πρώτη σχολή αποτελείται από τους λεγόμενους «Ατλαντιστές», οι οποίοι θεωρούσαν ότι η Ρωσία πρέπει να δώσει προτεραιότητα στις σχέσεις της με τη Δύση και να προάγει τη συμμετοχή της σε διεθνείς οργανισμούς όπως ο ΟΗΕ και ο Οργανισμός για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη. Η ετέρα σχολή αποτελείται από τους «Ευρασιανιστές», οι οποίοι υποστηρίζουν πως η Μόσχα απειλείται με αποδυνάμωση λόγω της αυξανόμενης εξάρτησής της από τη Δύση. Ως χώρα με ιδιαίτερη ιστορία και ξεχωριστό πολιτισμό, η Ρωσία δεν πρέπει να μιμείται τα δυτικά πρότυπα, καθώς έχει δική της ταυτότητα³.

Οι Ατλαντιστές ήταν αυτοί που επικράτησαν μέχρι τα τέλη του 1992. Τα εντεινόμενα ωστόσο οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα, αλλά και η περιορισμένη στήριξη των Δυτικών στη Μόσχα εξασθένησε την επιρροή τους. Η διατύπωση των βασικών αρχών της εξωτερικής πολιτικής της Ρωσικής Ομοσπονδίας τον Απρίλιο του 1993 ανέδειξε τον ενισχυμένο ρόλο των Ευρασιανιστών⁴. Αυτό το χρονικό σημείο είναι ιδιαίτερα σημαντικό, καθώς η Ρωσία στρέφει πλέον μεγάλο μέρος του ενδιαφέροντός της στο «Εγγύς Εξωτερικό» και ακολουθεί μια πιο εσωστρεφή και απομονωτιστική πολιτική.

Η διαδοχή του Μπόρις Γέλτσιν από τον Βλαντιμίρ Πούτιν στη ρωσική Προεδρία σηματοδότησε μία νέα αλλαγή πολιτικής. Συνδυάζοντας στοιχεία και από τις δύο σχολές σκέψης και ενισχύοντας την πραγματιστική πολιτική του πρωθυπουργού Γ. Πριμακόφ⁵, ο νέος Πρόεδρος υιοθετεί μια νέα πολιτική συμπεριφορά που κινείται προς δύο κατευθύνσεις. Απέναντι στη Δύση ακολουθεί μια μετριοπαθή στάση η οποία συνοδεύεται από μια διάθεση πολυμερούς αντιμετώπισης των διεθνών υποθέσεων. Από την άλλη μεριά, γίνονται προσπάθειες διατήρησης και αύξησης της

² Nicolai N. Petro and Alvin Z. Rubinstein, *οπ. π.*, σελ. 99.

³ Ακόμη και ο Ευρασιανισμός έχει ωστόσο διαφορετικές εκδοχές. Ο Rangsimaporn καταγράφει τρεις: α) Πραγματιστικός Ευρασιανισμός, β) Νέο-Ευρασιανισμός και γ) Διαπολιτισμικός Ευρασιανισμός, βλ. Paradori Rangsimaporn, "Interpretations of Eurasianism: Justifying Russia's Role in East Asia", *Europe-Asia Studies*, Volume 58, Number 3, May 2006, σελ. 374 – 376.

⁴ Kamer Kasim, "Turkey's Foreign Policy towards the Russian Federation", *The Journal of Turkish Weekly*, 13.10.2004, <http://www.turkishweekly.net/articles.php?id=10>.

⁵ Ο Γ. Πριμακόφ διετέλεσε Υπουργός Εξωτερικών μεταξύ 1996 και 1998, οπότε και διορίστηκε πρωθυπουργός, αξίωμα το οποίο διατήρησε ως τον Μάιο του 1999.

επιρροής στα μέλη της Κοινοπολιτείας Ανεξαρτήτων Κρατών (ΚΑΚ)⁶. Η διαφοροποιημένη αυτή προσέγγιση μπορεί να ερμηνευθεί με όρους ισορροπίας δυνάμεων. Η Ρωσία ήταν πιο αδύναμη από τη Δύση, γι' αυτό έπρεπε να ακολουθήσει μία συμφιλιωτική γραμμή. Το αντίθετο ίσχυε στις σχέσεις της με τις πρώην σοβιετικές δημοκρατίες, ιδίως με αυτές που βρίσκονται στην περιοχή του Καυκάσου και της Κεντρικής Ασίας. Όπως και να 'χει, η συμπεριφορά αυτή είχε ως βασικό κίνητρο την προστασία των ρωσικών συμφερόντων με τη διατήρηση των ρωσικών σφαιρών επιρροής και τον επαναπροσδιορισμό της Ρωσίας ως «μεγάλης δύναμης»⁷.

2. Το Πλαίσιο Άσκησης της Τουρκικής Εξωτερικής Πολιτικής

Μετά την έναρξη του Ψυχρού Πολέμου και για να εξισορροπήσει τη σοβιετική απειλή από βορρά, η Τουρκία προώθησε την ολοένα και μεγαλύτερη ενσωμάτωσή της στους ευρωπαϊκούς θεσμούς. Η Δυτική Κοινότητα από την άλλη μεριά ανταποκρίθηκε σε αυτήν την προσέγγιση, καθώς η συγκεκριμένη χώρα διέθετε ιδιαίτερη στρατηγική αξία για την ασφάλειά της⁸.

Η κατάρρευση του ανατολικού μπλοκ αποδυνάμωσε τον ρόλο της Τουρκίας στη δυτική ασφάλεια την ίδια στιγμή που η Άγκυρα θεώρησε ότι εξακολουθεί να απειλείται από την αστάθεια που προέκυψε στο γειτονικό Καύκασο, αλλά και από τη ρωσική στρατιωτική παρουσία στις νεοϊδρυθείσες δημοκρατίες της περιοχής⁹.

Εξαιτίας αυτών των αλλαγών στο διεθνές περιβάλλον αλλά και λόγω εσωτερικών πιέσεων, παρουσιάστηκε η ανάγκη για εντατικότερη δραστηριοποίηση της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής. Η Άγκυρα προσπάθησε να προσεγγίσει τις χώρες της Μέσης Ανατολής, αλλά και τις νεοϊδρυθείσες τουρκόφωνες δημοκρατίες του Καυκάσου και της Κεντρικής Ασίας, προωθώντας το «τουρκικό μοντέλο»¹⁰. Οι απόπειρες αυτές αντιμετώπιστηκαν μάλιστα με εύνοια από τις δυτικές χώρες – ιδίως τις Ηνωμένες

⁶ Tom Casier, "Putin's Policy towards the West: Reflections on the Nature of Russian Foreign Policy", *International Politics*, Volume 43, 2006, σελ. 42.

⁷ Οι προθέσεις αυτές καταγράφονται και στις «Αρχές της Εξωτερικής Πολιτικής της Ρωσικής Ομοσπονδίας», έγγραφο που δημοσιεύτηκε τον Ιούλιο του 2000, βλ. <http://www.fas.org/nuke/guide/russia/doctrine/econcept.htm> (20.01.2007).

⁸ Η Τουρκία εξάλλου ήταν η μόνη χώρα του ΝΑΤΟ (εκτός της Νορβηγίας) που είχε κοινά σύνορα με την ΕΣΣΔ, ενώ βρισκόταν κοντά στα Βαλκάνια και τη Μέση Ανατολή, περιοχές υψηλής στρατηγικής σημασίας.

⁹ Kamer Kasim, όπ. π.

¹⁰ Ένα μείγμα κοσμικού κράτους, δημοκρατίας και οικονομίας της αγοράς, βλ. Berdal Aral, "Dispensing with Tradition? Turkish Politics and International Society during the Özal Decade, 1983–93", *Middle Eastern Studies*, Volume 5, Number 2, 2001, σελ. 77.

Πολιτείες – καθώς έβλεπαν την Τουρκία ως αντίβαρο στην ιρανική, αλλά και τη ρωσική προσπάθεια διείσδυσης σε αυτές τις περιοχές¹¹.

Για την Άγκυρα αυτή η πολιτική είχε δύο πλεονεκτήματα. Πρώτον, της επέτρεπε να δημιουργήσει μία δική της σφαίρα επιρροής¹² που θα ανεδείκνυε το ρόλο της ως περιφερειακή δύναμη¹³ και δεύτερον, αύξανε εκ νέου τη σημασία της για τη Δύση. Τα αποτελέσματα όμως αυτού του εγχειρήματος δεν ήταν ιδιαίτερα ικανοποιητικά. Έτσι, μετά το 1994 η Τουρκία μετρίασε τον αρχικό της ενθουσιασμό και υιοθέτησε περισσότερο ρεαλιστικές πρακτικές. Παράλληλα, οι σχέσεις της με τη Δύση άρχισαν να φθείρονται. Η ΕΕ αρνούταν να της χορηγήσει το καθεστώς της υποψηφίας προς ένταξη χώρας. Όταν υπερπηδήθηκε αυτό το εμπόδιο και ξεκίνησαν οι ενταξιακές διαπραγματεύσεις, η Τουρκία θεωρώντας τις απαιτήσεις της Ευρώπης υπερβολικές, αποφάσισε να μην τις τηρήσει στο ακέραιο με αποτέλεσμα να επιβραδυνθούν οι συνομιλίες. Αλλά και οι σχέσεις της με τις ΗΠΑ παρουσίασαν προβλήματα. Ο πόλεμος στο Ιράκ το 2003 και η αμερικανική στάση στο Κουρδικό ζήτημα αποτελούν εστίες τριβής. Με δεδομένες αυτές τις εξελίξεις, η Άγκυρα πιθανώς να αναθεωρήσει τη στάση της απέναντι τόσο σε συμμάχους, όσο και σε παλαιότερους αντιπάλους¹⁴.

3. Οι Πολιτικές στον Καύκασο και την Κεντρική Ασία

3.1. Απόπειρες Προσέγγισης

Από τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης προέκυψαν στον Καύκασο και την Κεντρική Ασία οχτώ διάδοχα κράτη, τα πέντε εξ αυτών τουρκόφωνα¹⁵. Η πολιτική αστάθεια στις συγκεκριμένες περιοχές προσέφερε την ευκαιρία στις περιφερειακές δυνάμεις να επεκτείνουν την επιρροή τους¹⁶. Η Τουρκία έκανε μία πρώτη απόπειρα προσέγγισης αυτών των κρατών ήδη από τα τέλη του 1991 και ήταν η πρώτη που

11 Βλ. Alan Makovsky, «Τουρκία» στο βιβλίο: Robert Chase, Emily Hill and Paul Kennedy (eds), *Τα Κομβικά Κράτη και η Εξωτερική Πολιτική των ΗΠΑ*, Αθήνα, Παπαζήσης, 2001, σελ. 171.

12 Mustafa Aydin, “Foucault’s Pendulum: Turkey in Central Asia and the Caucasus”, *Turkish Studies*, Volume 5, Number 2, Summer 2004, σελ. 1.

13 Θάνος Βερέμης, Θάνος Ντόκος (επιμ.), *Η Σύγχρονη Τουρκία: Πολιτικό Σύστημα, Οικονομία και Εξωτερική Πολιτική*, Αθήνα, Παπαζήσης, 2002, σελ. 595.

14 Η Hill εκτιμά πως αν δεν εξομαλυνθούν οι σχέσεις ΕΕ-Τουρκίας, τότε η δεύτερη θα προσεγγίσει ακόμη περισσότερο τη Ρωσία, βλ. Fiona Hill, “Seismic Shifts in Eurasia: The Changing Relationship Between Turkey and Russia and Its Implications for the South Caucasus”, *Southeast European and Black Sea Studies*, Volume 3, Number 3, September 2003, σελ. 59.

15 Τα τουρκόφωνα κράτη είναι το Αζερμπαϊτζάν, το Τουρκμενιστάν, το Καζακιστάν, το Ουζμπεκιστάν και το Κιργιστάν.

16 Roger E. Kanet and Alexander V. Kozhemiakin (eds), *The Foreign Policy of the Russian Federation*, London, Macmillan, 1997, σελ. 84.

αναγνώρισε την ανεξαρτησία τους και υπέγραψε με καθεμία ξεχωριστά Συμφωνίες Φιλίας και Συνεργασίας¹⁷. Ανέλαβε πρωτοβουλίες ίδρυσης νέων διεθνών θεσμών και συγκεκριμένα του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας του Ευξείνου Πόντου¹⁸ και του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας¹⁹ για να προωθήσει την πολυμερή συνεργασία υπό την αιγίδα της. Ακολούθησαν σχέδια επενδύσεων και οικονομικής βοήθειας, καθώς και πολιτιστικά προγράμματα με προορισμό τις τουρκόφωνες χώρες.

Παρά τις ενθουσιώδεις ενέργειες των Τούρκων ιθυνόντων, τα αποτελέσματα ήταν μάλλον απογοητευτικά. Οι οικονομικές δυνατότητες της Άγκυρας ήταν ήδη αρκετά περιορισμένες και τα οξύτατα οικονομικά προβλήματα που αντιμετώπιζαν οι νεοϊδρυθείσες δημοκρατίες δεν μπορούσαν να επιλυθούν μόνο με καλές προθέσεις. Εξάλλου, οι χώρες αυτές είχαν μόλις ανεξαρτητοποιηθεί από την ΕΣΣΔ και δεν επείγονταν να βρουν αμέσως έναν άλλο «Μεγάλο Αδελφό». Από την άλλη μεριά το Κουρδικό πρόβλημα αναγκάζει την Τουρκία να στρέψει εκ νέου το ενδιαφέρον της στο εσωτερικό²⁰.

Η Ρωσία αντιμετώπισε τις τουρκικές ενέργειες με σκεπτικισμό, παρά το γεγονός ότι η πολιτική και η οικονομική της κυριαρχία στην περιοχή παρέμεινε αδιατάρακτη²¹. Όπως αναφέρθηκε στο πρώτο κεφάλαιο, η διατήρηση της ρωσικής επιρροής στο «εγγύς εξωτερικό», στο οποίο ανήκουν μεταξύ άλλων ο Καύκασος και η Κεντρική Ασία, αποτελεί τον πυρήνα των ζωτικών συμφερόντων της Μόσχας και για αυτόν τον λόγο οποιαδήποτε προσπάθεια ξένης δύναμης να διεισδύσει στην περιοχή θα συναντούσε την αντίδρασή της²². Παράλληλα και η ίδια η Ρωσία επιχειρούσε να συσπειρώσει τις νεοϊδρυθείσες δημοκρατίες γύρω της. Όχημα αυτής της πολιτικής ήταν η Κοινοπολιτεία Ανεξαρτήτων Κρατών και το πλέγμα συμβατικών σχέσεων που σχηματίστηκε γύρω από αυτήν.

Το συμπέρασμα που προκύπτει είναι πως παρά τη μείωση των τουρκικών προσδοκιών στην περιοχή, οι βλέψεις της Άγκυρας προς τις τουρκόφωνες χώρες αποτελούν σημείο τριβής με τη Ρωσία, τη δύναμη που υποστηρίζει το status quo.

¹⁷ Mustafa Aydın, όπ. π., σελ. 3-4.

¹⁸ Κοινή πρωτοβουλία με τη Ρωσία.

¹⁹ Στον οποίο συμμετέχει και το Ιράν.

²⁰ Roger E. Kanet and Alexander V. Kozhemiakin (eds), όπ. π., σελ. 140-141.

²¹ Για τους λόγους αυτής της κυριαρχίας, βλ. Stephen Larrabee, Ian Lesser, *Turkish Foreign Policy in an Age of Uncertainty*, Santa Monica, RAND, 2003, σελ. 102.

²² Jakob Hedenskog (ed), *Russia as a Great Power: Dimensions of Security under Putin*, London, Routledge, 2005, σελ. 35.

3.2. Η Στρατιωτική Παρουσία στον Καύκασο

Κατά τη διάρκεια της ανάδυσης των νέων δημοκρατιών στον Καύκασο, η ρωσική πλευρά εκμεταλλεύτηκε τις εθνοτικές συγκρούσεις που ξέσπασαν στο εσωτερικό τους για να αυξήσει την επιρροή τους και να εγκαταστήσει στρατιωτικές βάσεις²³.

Η Γεωργία έπειτα από διαδοχικές ήττες στη Νότια Οσετία αναγκάστηκε να αποδεχτεί στις αρχές του 1992 τη διαμεσολάβηση της Μόσχας για επίτευξη ειρήνευσης και την αποστολή ρωσικής ειρηνευτικής δύναμης 3.000 ανδρών²⁴. Εν συνεχεία, το 1993 και λόγω των συγκρούσεων στην Αμπχαζία²⁵, η γεωργιανή κυβέρνηση ζήτησε τη συνδρομή ρωσικών δυνάμεων για να αποκαταστήσει τον έλεγχο της περιοχής. Σε αντάλλαγμα, η Τιφλίδα συναίνεσε στην ένταξή της στην ΚΑΚ και στην παραχώρηση στη Ρωσία τεσσάρων στρατιωτικών βάσεων²⁶. Η Γεωργία κατόρθωσε λίγα χρόνια μετά να μειώσει τη ρωσική στρατιωτική παρουσία στο έδαφός της. Έπειτα από διμερείς διαπραγματεύσεις, στις 30 Μαΐου 2005 αποφασίστηκε η σταδιακή εγκατάλειψη και των δύο τελευταίων βάσεων από τους Ρώσους ως το 2008²⁷.

Ο ρωσικός στρατός δεν έφυγε ποτέ από την Αρμενία, εξαιτίας και της κρίσης στο Ναγκόρνο Καραμπάχ. Η ρωσική βάση κοντά στο Ερεβάν δεν αναμένεται να κλείσει σύντομα, καθώς η διμερής συμφωνία που τέθηκε σε ισχύ το 1997 για το καθεστώς της επιτρέπει στη Μόσχα να την λειτουργήσει για 25 χρόνια²⁸. Η Αρμενία εξάλλου έχει ανάγκη τη ρωσική παρουσία ως μέσο εξισορρόπησης απέναντι στη φιλική προς το Αζερμπαϊτζάν Τουρκία.

Όλη αυτή η ρωσική δραστηριοποίηση στις όμορες προς την Τουρκία Καυκάσιες χώρες προκάλεσε την έντονη ανησυχία της Άγκυρας καθ' όλη τη δεκαετία του 1990, καθώς διαπίστωσε πως αν και δεν είχε πλέον κοινά σύνορα με τη Ρωσία, ο ρωσικός στρατός παρέμενε σε απόσταση αναπνοής. Το αίσθημα ανασφάλειας επιτεινόταν από τις συνεχείς πιέσεις της Μόσχας να αναθεωρηθεί το καθεστώς των «πλευρικών ζωνών» (“flank zones”) που επιβλήθηκε με τη Συνθήκη για τις Συμβατικές Δυνάμεις

²³ Sergo Mikoyan, “Russia, the US and Regional Conflict in Eurasia”, *Survival*, Volume 40, Number 3, 1998, σελ. 120.

²⁴ Υπό την αιγίδα της ΚΑΚ.

²⁵ Η Αμπχαζία βρίσκεται στη βορειοδυτική Γεωργία, στα σύνορα με τη Ρωσία.

²⁶ Μάνος Καραγιάννης, *Εθνοτικές Συγκρούσεις στον Καύκασο και την Κεντρική Ασία: Μία Συγκριτική Ανάλυση*, Αθήνα, ΕΚΕΜ, 2005, σελ. 29.

²⁷ Samvel Matirosyan and Alman Mir Ismail, “Armenia and Azerbaijan Differ over Russian Base Pull-Out”, *Eurasia Insight*, 28.06.2005, <http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav062805.shtml> (20.01.2007).

²⁸ Hrach Melkumian, “Military agreement on Russian bases in Armenia takes effect today”, 24.05.2002, <http://www.armenialiberty.org> (20.01.2007).

στην Ευρώπη και προέβλεπε στενά περιθώρια στη ρωσική στρατιωτική παρουσία στον Καύκασο²⁹. Η Ρωσία με τη σειρά της δυσαρεστήθηκε – και εξακολουθεί να δυσαρεστείται – με την προσέγγιση της Τουρκίας από τη Γεωργία και το Αζερμπαϊτζάν³⁰, καθώς θεωρούσε τέτοιες κινήσεις ως απόπειρες υπονόμευσης της σφαίρας επιρροής της.

4. Το Τσετσενικό και το Κουρδικό Ζήτημα

Η διεκδίκηση της ανεξαρτησίας από τους Τσετσένους στο Βόρειο Καύκασο οδήγησε σε δύο ένοπλες αναμετρήσεις με τη Ρωσία³¹ και στη δημιουργία ενός τρομοκρατικού κινήματος που στρέφεται ακόμη και σήμερα εναντίον ρωσικών στόχων. Ο τρόπος με τον οποίο αντιμετώπισε η Τουρκία το Τσετσενικό ζήτημα κατά το πρώτο ήμισυ της δεκαετίας του 1990 αποτέλεσε άλλη μία εστία τριβών με τη Μόσχα.

Ένα πρώτο δείγμα της τουρκικής πολιτικής φανερώθηκε τον Οκτώβριο του 1993, όταν ο Πρόεδρος Ντεμιρέλ υποδέχτηκε στην Τουρκία τον Τσετσένο ηγέτη Ντζοχάρ Ντουντάγεφ. Η ρωσική αντίδραση ήταν άμεση και ζητήθηκε να μην επαναληφθεί μία τέτοια συνάντηση. Η Μόσχα κατηγόρησε επίσης την Άγκυρα για παροχή οικονομικής υποστήριξης στους αντάρτες³², καθώς και για αποστολή εθελοντών κατά τον πρώτο πόλεμο³³. Η τουρκική κυβέρνηση πάντως δεν ενεπλάκη άμεσα στη σύγκρουση παρά το ότι η κοινή γνώμη ήταν υπέρ των αυτονομιστών και το ότι η πολυπληθής τσετσενική διασπορά στη χώρα συνηγορούσε στην υποστήριξη των ομοεθνών της³⁴. Το 1996 Τσετσένοι κατέλαβαν πλοίο που εκτελούσε το δρομολόγιο Σαμψούντα-Σότσι και στο οποίο επέβαιναν πολλοί Ρώσοι επιβάτες. Η ολιγωρία των τουρκικών αρχών να αντιμετωπίσουν γρήγορα την πειρατεία εξελήφθη από τη Μόσχα ως σκόπιμη.

²⁹ Richard Sokolski and Tanya Charlick-Paley, *NATO and Caspian Security: A Mission Too Far?*, Santa Monica, RAND, 1999, σελ. 26.

³⁰ Οι δύο χώρες αντιμετώπισαν την Τουρκία ως μία γέφυρα που θα τους ένωνε με τη Δύση.

³¹ Η πρώτη διήρκεσε μεταξύ 1994-1996 και η δεύτερη μεταξύ 1999-2000, βλ. Μάνος Καραγιάννης, *όπ. π.*, σελ. 35-39.

³² Υπολογίσθηκε πως αυτή ανήλθε στα 20 εκατομμύρια δολάρια.

³³ Kamer Kasim, *όπ. π.*

³⁴ *Οπ.π.*

Ως απάντηση στην τουρκική πολιτική, η ρωσική πλευρά επεδείκνυε ανοχή στη δραστηριοποίηση του κουρδικού κόμματος PKK εντός της ρωσικής επικράτειας³⁵. Αυτό πάντως δεν εμπόδισε τη Μόσχα να πουλήσει στρατιωτικό εξοπλισμό στην Άγκυρα όταν εφαρμόστηκε το γερμανικό εμπάργκο πώλησης όπλων εναντίον της³⁶.

Το Τσετσενικό και το Κουρδικό ζήτημα παρουσιάζουν αρκετές ομοιότητες. Και οι δύο εθνότητες είναι ενταγμένες σε μεγάλες χώρες³⁷ από τις οποίες αγωνίζονται να αποσχισθούν. Εκτός από το στρατιωτικό σκέλος των επιχειρήσεων στις επαρχίες όπου εδράζονται, οι Κούρδοι και οι Τσετσένοι προσπαθούν να χτυπήσουν τους Τούρκους και τους Ρώσους αντίστοιχα στα δικά τους εδάφη εξαπολύοντας τρομοκρατικές επιθέσεις.

Η Μόσχα και η Άγκυρα άρχισαν να διαπιστώνουν αυτές τις κοινές προκλήσεις από το δεύτερο ήμισυ της δεκαετίας του 1990 και επιδιώκουν εφεξής στενότερη συνεργασία στην αντιμετώπιση των τρομοκρατών. Το πρώτο βήμα γίνεται από τη ρωσική κυβέρνηση, η οποία το 1995 απαγορεύει τη λειτουργία του PKK στη χώρα, ενώ το 1999 αρνείται την παροχή ασύλου στον Αμπντουλάχ Οτσαλάν. Η τουρκική κυβέρνηση από τη μεριά της αποφασίζει να μείνει αμέτοχη όταν ξεσπά ο δεύτερος πόλεμος στην Τσετσενία την ίδια χρονιά. Το 2000 οι επικεφαλής των υπηρεσιών πληροφοριών των δύο χωρών υπογράφουν συμφωνία συνεργασίας στον τομέα των πληροφοριών η οποία προβλέπει την αμοιβαία πληροφόρηση για τις ενέργειες των Τσετσένων και Κούρδων αυτονομιστών.

Η ενδέκατη Σεπτεμβρίου επέτεινε αυτήν τη συνεργασία, παρά το γεγονός ότι ορισμένες τρομοκρατικές επιθέσεις μέσα στο 2001 και το 2002 επέφεραν κάποια σύννεφα³⁸. Τον Ιούλιο του 2005, Πούτιν και Ερντογάν συμφώνησαν να στηρίξουν αμοιβαία τις θέσεις τους πάνω στο Τσετσενικό και το Κουρδικό. Το ενδεχόμενο ανεξαρτητοποίησης του κουρδικού τμήματος του Ιράκ υπό την ανοχή των ΗΠΑ συνεπάγεται πολλούς κινδύνους για τη διατήρηση της εδαφικής ακεραιότητας της Τουρκίας. Έχοντας απομακρυνθεί από την Αμερική, η Άγκυρα αναμένεται να

³⁵ Fiona Hill, *όπ. π.*, σελ. 61.

³⁶ Τα όπλα αυτά χρησιμοποιήθηκαν στις μάχες εναντίον των Κούρδων στη νοτιοανατολική Τουρκία. Η πρώτη αγορά έγινε στα μέσα της δεκαετίας του 1990.

³⁷ Οι Κούρδοι βέβαια δε βρίσκονται μόνο στην Τουρκία, αλλά και στις όμορες χώρες.

³⁸ Το 2001 Τσετσένοι αντάρτες κατέλαβαν το ξενοδοχείο SwissHotel στην Κων/πολη και το 2002 ένοπλος που υποστήριζε τον αγώνα των Τσετσένων κατέλαβε το Marmara Hotel. Έπειτα από την τσετσενική επίθεση στο θέατρο της Μόσχας τον Οκτώβριο του 2002 η ρωσική πλευρά έψεξε την τουρκική για τη συμπεριφορά της και την κατηγορήσε για υποκρισία στον πόλεμο κατά της τρομοκρατίας, Jon Gorvett, "Chechen Question Harms Turkish-Russian Relations", *Eurasia Insight*, 07.11.2002, <http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav110702a.shtml>

συνεχίσει να παρέχει ψήφο εμπιστοσύνης στη Ρωσία πάνω σε αυτό το θέμα, με σκοπό να λάβει αντίστοιχη υποστήριξη.

5. Η Ενεργειακή Πολιτική: Από τον Ανταγωνισμό στη Συνεργασία

Μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και υπό την πρόωπη αισιοδοξία που προερχόταν από την αρχική προσέγγιση των χωρών του Καυκάσου και της Κεντρικής Ασίας, η Άγκυρα αποφάσισε να εκμεταλλευτεί τη γεωστρατηγική της θέση³⁹ για να αποκτήσει ένα πιο σημαντικό ρόλο στην ενεργειακή αγορά. Προς αυτήν την κατεύθυνση κινήθηκε άλλωστε και ο Τούρκος Πρόεδρος Ντεμιρέλ όταν τον Σεπτέμβριο του 1994 δήλωσε πως η χώρα του θα μετατρέποταν σε ενεργειακό τερματικό σταθμό για το πετρέλαιο και το φυσικό αέριο της Κεντρικής Ασίας και της Μέσης Ανατολής⁴⁰. Η Τουρκία λοιπόν προσπάθησε να αποκτήσει μεγαλύτερο μερίδιο στα διεθνή εγχειρήματα που αφορούσαν την εξερεύνηση και εκμετάλλευση πετρελαϊκών αποθεμάτων (στην Κασπία και την Κεντρική Ασία) και να αυξήσει το ρόλο της στις διεθνείς ενεργειακές διαδρομές προκαλώντας την πρωτοκαθεδρία της Ρωσίας. Με αυτόν τον τρόπο θα αποκόμιζε οικονομικά οφέλη, θα ενίσχυε τις σχέσεις της με τις νεοϊδρυθείσες δημοκρατίες και θα αύξανε τη σημασία της για την Ευρώπη.

Αρωγός στις τουρκικές προσπάθειες στάθηκε η Ουάσινγκτον⁴¹, η οποία άρχισε να διαμορφώνει πληρέστερα την πολιτική της για τα ενεργειακά αποθέματα της Κασπίας τη διετία 1994-1995⁴². Τέσσερις είναι οι βασικοί πυλώνες της αμερικανικής ενεργειακής πολιτικής στην περιοχή. Πρώτον, η αύξηση της προσφοράς με την ταυτόχρονη αποτροπή δημιουργίας μονοπωλιακών καταστάσεων από τη Ρωσία στην ενεργειακή αγορά. Δεύτερον, η προστασία των συμφερόντων των αμερικανικών πετρελαϊκών εταιρειών. Τρίτον, η ενθάρρυνση των νέων κρατών να απογαλακτιστούν από τη Μόσχα και τέλος ο αποκλεισμός του εχθρικού Ιράν από το «ενεργειακό παιχνίδι»⁴³. Βάσει των ανωτέρω, οι ΗΠΑ αποφασίζουν το Φεβρουάριο του 1995 να

³⁹ Η Τουρκία βρίσκεται σε μία περιοχή που μπορεί να συνδέσει τις καταναλώτριες χώρες στην Ευρώπη με τις πετρελαιοπαραγωγικές χώρες στη Μέση Ανατολή και την Κασπία, Gawdat Bahgat, "Pipeline Diplomacy: The Geopolitics of the Caspian Sea Region", *International Studies Perspectives*, Volume 3, 2002, σελ. 317.

⁴⁰ Θάνος Ντόκος, *Ο Γεωστρατηγικός ρόλος της Τουρκίας*, Αθήνα, Εκδόσεις Κων/νου Τουρίκη, 2001, σελ. 59.

⁴¹ Gawdat Bahgat, *όπ. π.*, σελ. 315.

⁴² Stephen Blank, "Every Shark East of Suez: Great Power Interests, Policies and Tactics in the Transcaspian Energy Wars", *Central Asian Survey*, Volume 18, Number 2, 1999, σελ. 151.

⁴³ *Οπ. π.*, σελ. 155.

υποστηρίζουν την κατασκευή αγωγών που θα περνούν από τουρκικό έδαφος και όχι από ρωσικό. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο προωθήθηκε η δημιουργία του αγωγού Μπακού-Τσειχάν (Baku-Ceyhan Pipeline, εφεξής BCP)⁴⁴.

Η Άγκυρα μάλιστα για να προλειάνει το έδαφος για τον επίμαχο αγωγό, προέβη στο πρώτο εξάμηνο του 1994 – με την έγκριση του Διεθνούς Οργανισμού Ναυσιπλοΐας – στην επιβολή αυστηρότερων κανόνων για την κυκλοφορία στα Στενά⁴⁵. Με τον τρόπο αυτό υπονόμει τις ρωσικές προτάσεις για τη δημιουργία αγωγών που θα καταλήγουν στα λιμάνια της Μαύρης Θάλασσας, καθώς τα τάνκερ που θα μετέφεραν το πετρέλαιο έπρεπε να περάσουν από το Βόσπορο. Μία νέα εστία τριβής στις ρωσοτουρκικές σχέσεις ήταν γεγονός⁴⁶.

Μετά τη διάλυση της ΕΣΣΔ, η Ρωσική Ομοσπονδία είδε την ενεργειακή πολιτική ως μέσο επιρροής των πρώην εδαφών της⁴⁷. Ο έλεγχος της μεταφοράς του πλέον πολύτιμου περιουσιακού στοιχείου των νέων δημοκρατιών (πετρέλαιο και φυσικό αέριο) θα τις καθιστούσε περισσότερο πειθήνιες απέναντι στις ρωσικές επιθυμίες. Για αυτόν το λόγο αντιμετώπιζε με εχθρότητα τις τουρκικές ενέργειες και αντιτάχθηκε από την αρχή στο σχέδιο BCP⁴⁸. Τον Απρίλιο του 1994 το ρωσικό Υπουργείο Εξωτερικών δήλωσε πως καμία πετρελαϊκή συμφωνία στην Κασπία δε θα προχωρούσε χωρίς την έγκριση της Ρωσίας⁴⁹.

Προς τα τέλη της δεκαετίας του 1990 παρουσιάζεται και σε αυτόν τον τομέα μία πρώτη σύγκλιση θέσεων μεταξύ των δύο πλευρών. Αυτό συμβαίνει καθώς η Μόσχα αρχίζει να εφαρμόζει μία περισσότερο πραγματιστική πολιτική⁵⁰. Η αλλαγή ρότας μπορεί να ερμηνευθεί ως αντίδραση στην οικονομική κρίση που έπληξε τη Ρωσία το 1998 και την οδήγησε σε στάση πληρωμών, γεγονός που επηρέασε αρνητικά την εικόνα της διεθνώς. Για να αντιστραφεί αυτή η κατάσταση, θα έπρεπε να ενισχυθεί η οικονομία. Η αύξηση της τιμής του αργού από το 1998 (Διάγραμμα 1) συνηγόρησε στην άποψη πως ο ενεργειακός τομέας ήταν ο πλέον πρόσφορος για να στηριχθεί

⁴⁴ Tareq Ismael and Mustafa Aydin (eds), *Turkey's Foreign Policy in the 21st Century: A Changing Role in World Politics*, Aldershot, Hants, Ashgate, 2003, σελ. 108.

⁴⁵ Η Άγκυρα επικαλέστηκε λόγους ασφαλείας και προστασίας του περιβάλλοντος, βλ. Ιωάννης Νικολάου, *Ο Διάπλους των Τουρκικών Στενών κατά τις Διεθνείς Συνθήκες και την Πρακτική: Από τη Συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή στο Νέο Κανονισμό Διέλευσης*, Αθήνα, Ι. Σιδέρης, 1995, σελ. 119-122.

⁴⁶ Barry Rubin and Kemal Kirisci, *Turkey in World Politics: An Emerging Multiregional Power*, Boulder, London, Lynne Rienner, 2001, σελ. 156.

⁴⁷ Tareq Ismael and Mustafa Aydin (eds), *όπ. π.*, σελ. 108.

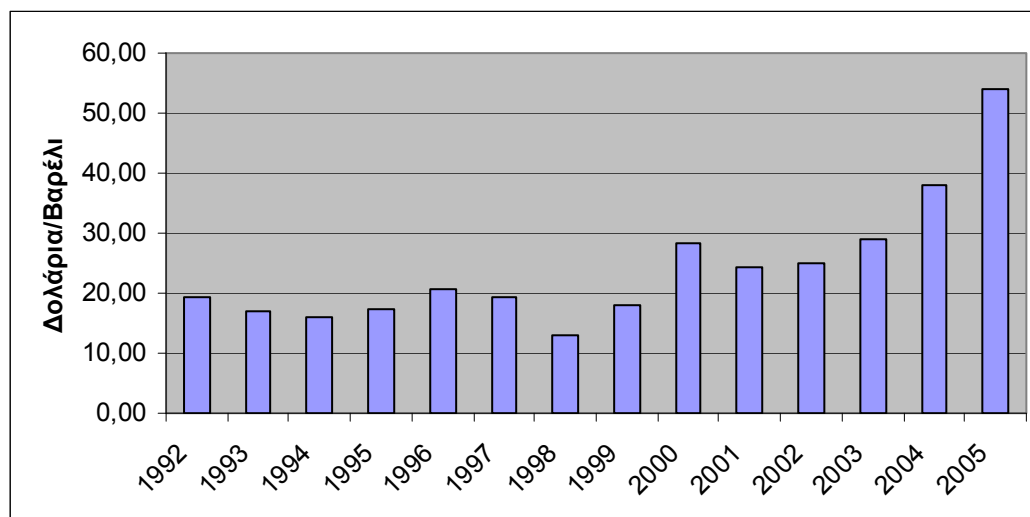
⁴⁸ Αντ' αυτού πρότεινε τον αγωγό Μπακού-Νοβοροσίσκ ως το κυρίαρχο σχήμα μεταφοράς ενέργειας.

⁴⁹ Gökhan Bacik, "Turkey and Pipeline Politics", *Turkish Studies*, Volume 7, Number 2, June 2004, σελ. 216.

⁵⁰ Gawdat Bahgat, *όπ. π.*, σελ. 315.

αυτή η προσπάθεια⁵¹. Η αύξηση της παραγωγής πετρελαίου και επομένως και των εξαγωγών (Διάγραμμα 2) άρχισε να φέρνει στη χώρα το πολυπόθητο συνάλλαγμα.

Διάγραμμα 1: Τιμές Αργού Πετρελαίου

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων από British Petroleum (www.bp.com)

Οι τιμές αποτελούν τον μέσο όρο των τιμών Brent, Dubai, Nigerian Forcados και West Texas Intermediate

Ταυτόχρονα όμως παρουσιάστηκε και η ανάγκη εκσυγχρονισμού των απαρχαιωμένων και φθαρμένων παραγωγικών δομών του ενεργειακού κλάδου. Μια περισσότερο μετριοπαθής πολιτική θα μπορούσε να προσελκύσει ξένα κεφάλαια που θα βοηθούσαν στην ανοικοδόμηση.

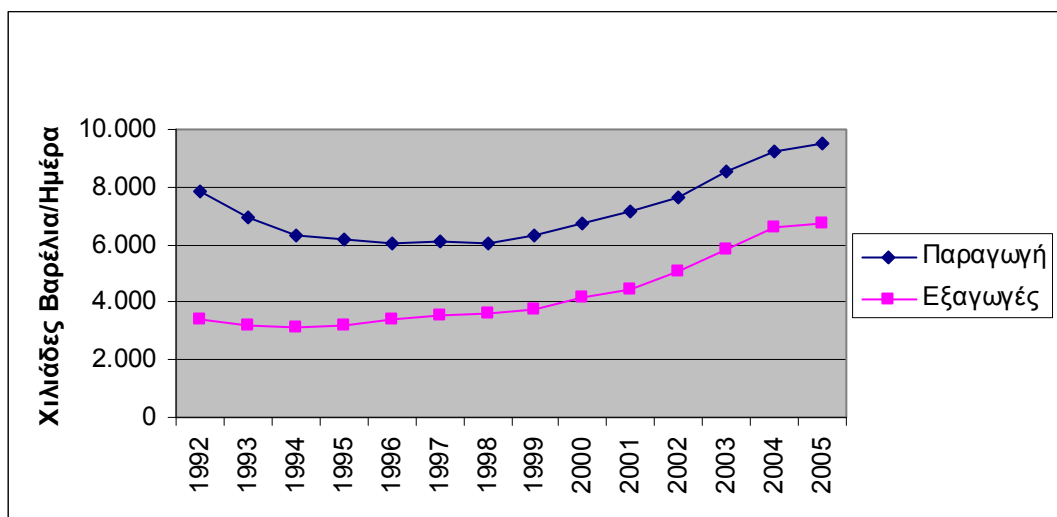
Ένα πρώτο δείγμα γραφής της νέας συμπεριφοράς προκύπτει το Δεκέμβριο του 1997 με την υπογραφή συμφωνίας για την κατασκευή του αγωγού Bluestream που θα μεταφέρει φυσικό αέριο από τη Ρωσία στην Τουρκία⁵². Κατόπιν τούτου, η Μόσχα υποχωρεί το 1999 από τη θέση της ότι τα ενεργειακά αποθέματα της Κασπίας πρέπει να αξιοποιηθούν από κοινού από τις παράκτιες χώρες. Έπειτα από την άνοδο του Βλαντιμίρ Πούτιν στη ρωσική Προεδρία προέκυψαν ενδείξεις πως η Μόσχα θα μετριάσει τις ενστάσεις της στο σχέδιο BCP. Πράγματι, τον Μάιο του 2002, η Ρωσία

⁵¹ Ο ισχυρισμός αυτός έρχεται σε αντίθεση με την άποψη του Karasac ότι «το πετρέλαιο δεν εκλαμβάνεται από τους Ρώσους ως μέσο ενίσχυσης της ασθματικής οικονομίας τους, αλλά μόνο ως μέσο της διπλωματίας για τη διατήρηση της ρωσικής ηγεμονίας στην περιοχή», Hasene Karasac, “Actors of the New ‘Great Game’, Caspian Oil Politics”, *Journal of Southern Europe and the Balkans*, Volume 4, Number 1, 2002, σελ. 19.

⁵² Η συμφωνία προβλέπει την πώληση 365 δις μετρικών τόνων από τη ρωσική Gazprom στην τουρκική Botas σε χρονικό ορίζοντα 25 ετών, βλ. “The Blue Stream Gas Pipeline”, <http://www.gazprom.com/eng/articles/article8895.shtml> (20/01/2007).

υπογράφει συμφωνία για μεταφορά πετρελαίου μέσω ενός αγωγού που θα ενώσει το Νοβοροσίσκ με το BCP⁵³.

Διάγραμμα 2: Ρωσία – Παραγωγή και Εξαγωγές Πετρελαίου

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων από Energy Information Administration (<http://www.eia.doe.gov/>)

Μετά από την κρίση με την Ουκρανία αλλά και τη Λευκορωσία μέσα στο 2006, η Ρωσία αναζητά στην Τουρκία μία εναλλακτική λύση για την αποστολή του φυσικού της αερίου στην Ευρώπη⁵⁴. Μία στενότερη συνεργασία στον τομέα της ενέργειας θα ευνοήσει την περαιτέρω προσέγγιση μεταξύ Μόσχας και Άγκυρας, μιας και ο συγκεκριμένος κλάδος έχει αποκτήσει μεγάλη σημασία για την προαγωγή στρατηγικών συμφερόντων των δύο εταίρων.

6. Οι Εμπορικές Σχέσεις

Η εξομάλυνση των ρωσοτουρκικών σχέσεων είχε αντίκτυπο και στις οικονομικές σχέσεις. Το διμερές εμπόριο παρουσιάζει υψηλούς ρυθμούς μεγέθυνσης⁵⁵ τα τελευταία χρόνια και ο όγκος του για το 2004 ανήλθε στα 11 δισεκατομμύρια δολάρια. Η Ρωσία έχει εξελιχθεί σε δεύτερο μεγαλύτερο εμπορικό εταίρο για την

⁵³ Stephen Larrabee, Ian Lesser, όπ. π., σελ. 109.

⁵⁴ Barçın Yinanç, "Turkey-Israel energy talks to focus on multiple pipelines", *Turkish Daily News*, 06.12.2006 <http://www.turkishdailynews.com.tr/article.php?enewsid=61029> (20.01.2007).

⁵⁵ Οι εκτιμήσεις αναφέρουν ρυθμούς ανάπτυξης μεταξύ 15-20% ετησίως) Βλ. Asim Oku, "Turkey-Russia Relations Dynamics", 02.05.2005, <http://www.axisglobe.com/article.asp?article=71> (20.01.2007).

Τουρκία μετά τη Γερμανία, ενώ η Τουρκία κατέχει αντίστοιχα τη δέκατη τέταρτη θέση. Η Τουρκία είναι επίσης ο πρώτος προορισμός των Ρώσων τουριστών, οι οποίοι αποτελούν σημαντική πηγή συναλλάγματος. Οι τουρκικές επενδύσεις στη Ρωσία (1,5 δις δολάρια) είναι πολλαπλάσιες εν συγκρίσει με τις αντίστοιχες ρωσικές (350 εκατομμύρια δολάρια).

Στο πεδίο των πολυμερών σχέσεων, η Άγκυρα εξεδήλωσε την υποστήριξη της στις ρωσικές προσπάθειες ένταξης στο Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου⁵⁶ και εξέφρασε το ενδιαφέρον της για εμπορική συνεργασία με τον Οργανισμό Συνεργασίας της Σαγκάης⁵⁷.

Παρά τα όποια θετικά βήματα, υπάρχουν κάποιες δομικές ανωμαλίες σχετικά με το διμερές εμπόριο. Οι ρωσικές εξαγωγές στηρίζονται στη συντριπτική τους πλειονότητα (72%) στην πώληση ενεργειακών προϊόντων, ανάμεσα στα οποία το φυσικό αέριο που μεταφέρεται μέσω του αγωγού Bluestream κατέχει περίοπτη θέση. Αν αφαιρέσουμε λοιπόν τον κλάδο της ενέργειας, οι εμπορικές επιδόσεις της Ρωσίας απέναντι στην Τουρκία είναι περισσότερο ταπεινές απ' ό,τι φαίνεται αρχικά.

7. Θέματα που Ολοκληρώνουν τη Διμερή Ατζέντα

7.1. Η Ευρωπαϊκή Προοπτική της Τουρκίας

Όπως ήδη αναφέρθηκε, η Τουρκία μέχρι πρόσφατα επεδίωκε μία εντονότερη παρουσία στη Μέση Ανατολή και στην Κεντρική Ασία για να αποδείξει τη στρατηγική της σημασία στους Δυτικούς συμμάχους της και να ωθήσει κατ' αυτόν τον τρόπο της ένταξή της στην Ευρωπαϊκή οικογένεια. Η συνεργασία της με τη Ρωσία αποτελούσε μία ακόμη πτυχή αυτής της στρατηγικής. Η Μόσχα θεώρησε με τη σειρά της πως ενδεχόμενη ένταξη της Τουρκίας στην ΕΕ θα προκαλούσε επιβράδυνση της διμερούς προσέγγισης⁵⁸ και για αυτό το λόγο αντιδρούσε μάλλον γλιανά στις ενταξιακές διαπραγματεύσεις. Η στάση αυτή άλλαξε τον Ιανουάριο του

⁵⁶ Τον Απρίλιο του 2005 υπεγράφη διμερές Πρωτόκολλο για την Ένταξη της Ρωσίας στον ΠΟΕ Kürşad Tüzmen, "Booming relations, stronger bonds: Turkey and Russia", *Turkish Daily News*, 17.11.2005,

<http://www.turkishdailynews.com.tr/article.php?enewsid=27452> (20.01.2007).

⁵⁷ Στην οποία είναι μέλος η Ρωσία, Mevlut Katik, "Turkey, Russia Celebrate Trade Ties While Probing An Expansion Of Geopolitical Contacts", 12.01.2005,

<http://www.eurasianet.org/departments/business/articles/eav011205.shtml> (22.01.2007).

⁵⁸ "Turkey-Russia relations", 09.11.2006 <http://www.euractiv.com/en/enlargement/turkey-russia-relations/article-134083> (22.01.2007).

2005, όταν ο Πρόεδρος Πούτιν δήλωσε πως υποστηρίζει την τουρκική ένταξη στην ΕΕ, καθώς μία τέτοια εξέλιξη θα ευνοούσε και τα ρωσικά οικονομικά συμφέροντα⁵⁹.

Καθώς όμως προχωρούν οι ενταξιακές διαπραγματεύσεις, αυξάνεται και η απογοήτευση της Τουρκίας απέναντι στην ΕΕ. Η Άγκυρα πιστεύει πως είναι υποχρεωμένη να κάνει πάρα πολλές παραχωρήσεις (ιδιαίτερα στο θέμα της Κύπρου), χωρίς να είναι σίγουρη για την τελική της θέση στην Ευρώπη. Η τουρκική γνώμη έχει αρχίσει να στρέφεται εναντίον της ΕΕ για τους ίδιους ακριβώς λόγους. Καθώς λοιπόν απομακρύνεται η Τουρκία από την Ευρώπη, είναι υποχρεωμένη να αναζητήσει αλλού συμμάχους. Η Ρωσία αποτελεί έναν καλό υποψήφιο.

7.2. Η Μονομερής Πολιτική των ΗΠΑ

Από το 2003 και μετά, οι Ηνωμένες Πολιτείες έχουν καταφέρει με την πολιτική τους να αποξενώσουν παραδοσιακούς συμμάχους (Τουρκία) και να ανακόψουν την προσέγγιση παλαιότερων αντιπάλων (Ρωσία). Το πρώτο δείγμα γραφής σχετίζεται με το Ιράκ. Τουρκία και ΗΠΑ ακολούθησαν χωριστές πορείες όταν η πρώτη απέρριψε – μέσω της Εθνοσυνέλευσης της – το αμερικανικό αίτημα για διέλευση στρατευμάτων από το έδαφός της. Η συμμαχία Αμερικανών και Κούρδων και η αποσταθεροποίηση του Ιράκ επέτεινε την ανησυχία της Άγκυρας ως προς τη δημιουργία ενός ανεξάρτητου Κουρδιστάν στα σύνορά της που θα αποτελούσε επικίνδυνο πρότυπο για τους Κούρδους που ζουν σε τουρκικό έδαφος⁶⁰.

Η Ρωσία και η Τουρκία διαφωνούν με τον τρόπο που οι Ηνωμένες Πολιτείες χειρίζονται το θέμα του Ιράν και αντιτίθενται πλήρως σε ένα ενδεχόμενο εισβολής, καθώς κάτι τέτοιο θα αποσταθεροποιούσε ακόμη περισσότερο την περιοχή. Παρόμοια γραμμή υιοθετούν και στο ζήτημα της Συρίας. Η Άγκυρα βλέπει σε αυτές τις δύο χώρες της Μέσης Ανατολής πιθανούς συμμάχους στο χειρισμό του Κουρδικού ζητήματος⁶¹, ενώ η Μόσχα προσπαθεί μέσω της προσέγγισής τους να αποκτήσει πάλι κάποια επιρροή στη Μέση Ανατολή.

Δυσaráρεσκεια υπάρχει και με την απόφαση των ΗΠΑ να δραστηριοποιηθούν άμεσα στις πρώην κομμουνιστικές χώρες του Καυκάσου και της Κεντρικής Ασίας⁶². Η

⁵⁹ Οπ. π.

⁶⁰ Hill Fiona and Taspinar Omer, “Turkey and Russia: Axis of the Excluded?”, *Survival*, Volume 48, Number 1, Spring 2006, σελ. 83.

⁶¹ Συρία και Ιράν επίσης έχουν στα εδάφη τους κουρδικούς πληθυσμούς.

⁶² Ανατροπή του ρωσόφιλου Ακάγιεφ στο Κιργιστάν και του Σεβαρννάτζε στη Γεωργία με αμερικανική στήριξη. Οι ΗΠΑ διαθέτουν επίσης βάσεις στη Γεωργία και μέχρι πρόσφατα στο Ουζμπεκιστάν, απ’ όπου τελικά εκδιώχθηκαν.

Μόσχα εκλαμβάνει αυτές τις πρωτοβουλίες ως καθαρά αντιρωσικές, ενώ και η Τουρκία φαίνεται προβληματισμένη⁶³.

Επίλογος

Παρά το ιστορικό αντιπαλότητας, Ρωσία και Τουρκία κατάφεραν να προσεγγίσουν η μία την άλλη σε ένα μικρό σχετικά χρονικό διάστημα και να αναπτύξουν στενές σχέσεις. Υπό αυτό το πρίσμα, θα μπορούσαμε να διαχωρίσουμε τη μεταψυχροπολεμική περίοδο σε δύο υποπεριόδους. Η πρώτη ξεκινά με τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης και χαρακτηρίζεται από μία ουδετερότητα, έως ψυχρότητα στις διμερείς σχέσεις. Από τη μία μεριά η Ρωσία, έχοντας υποστεί το μετατραυματικό σοκ της διάλυσης της αυτοκρατορίας της, προσπαθεί να επαναβεβαιώσει τον ρόλο της ως «Μεγάλης Δύναμης» και έρχεται σε αντιπαράθεση με μία φιλόδοξη Τουρκία, η οποία παίζοντας το χαρτί της πολιτιστικής και γλωσσικής συγγένειας, προσπαθεί να διεισδύσει στην Κεντρική Ασία και τον Καύκασο, περιοχές που η Μόσχα θεωρεί ως δική της σφαίρα επιρροής. Παράλληλα, η – έμμεση – τουρκική υποστήριξη στους Τσετσένους αυτονομιστές και η – επίσης έμμεση – ρωσική υποστήριξη των Κούρδων αυτονομιστών δεν αποτελεί εποικοδομητικό στοιχείο στην εξομάλυνση των σχέσεων.

Μετά το 1997 – οπότε αρχίζει η δεύτερη περίοδος – τα δεδομένα αλλάζουν. Η Ρωσία, έχοντας αρχίσει να αντιλαμβάνεται τις περιορισμένες δυνατότητές της, αρχίζει να ακολουθεί μία περισσότερο πραγματιστική πολιτική. Η Τουρκία, έχοντας αποτύχει να αποκτήσει την επιρροή που επιθυμούσε στις ασιατικές νεοϊδρυθείσες δημοκρατίες, κινείται προς την ίδια κατεύθυνση. Οι δύο χώρες επιζητούν λοιπόν τη συνεργασία στον ενεργειακό τομέα, αλλά και στην αντιμετώπιση της τρομοκρατίας. Αυτά τα δύο θέματα εξάλλου διαπλέκονται, καθώς οι κυριότεροι αγωγοί της Ρωσίας και της Τουρκίας περνούν είτε μέσα⁶⁴, είτε πολύ κοντά⁶⁵ στις αυτονομιστικές περιοχές.

Η βελτίωση των εμπορικών σχέσεων είναι αποτέλεσμα της πολιτικής προσέγγισης και όχι αιτία της. Όσο εξακολουθούν να είναι καλές οι ρωσοτουρκικές σχέσεις, το διμερές εμπόριο θα εξακολουθεί να κινείται σε ικανοποιητικά επίπεδα.

Η απομάκρυνση της Τουρκίας από τη Δύση θα την φέρει αναγκαστικά πιο κοντά στη Μόσχα. Η υποστήριξη των Αμερικάνων στους Κούρδους του Ιράκ και η πιθανή

⁶³ Fiona Hill and Omer Taspinar, *όπ. π.*, σελ. 87.

⁶⁴ Μπακού Νοβοροσίσκ μέσω Τσετσενίας.

⁶⁵ Μπακού Τσεϊχάν και Τουρκικό Κουρδιστάν.

ανεξαρτητοποίησή τους στρέφεται άμεσα εναντίον των συμφερόντων της Τουρκίας, καθώς απειλεί την ίδια την εδαφική της ακεραιότητα. Η Μόσχα λοιπόν, η οποία δε θα επιθυμούσε την αλλαγή του status quo στην περιοχή – πόσο μάλλον την ίδρυση ενός ανεξαρτήτου Κουρδιστάν υπό αμερικανική επιρροή – φαντάζει αξιόπιστος εταίρος⁶⁶. Προτού προχωρήσει ο δεσμός Ρωσίας-Τουρκίας, θα πρέπει η τελευταία να αποσαφηνίσει τις προθέσεις της όσον αφορά την επιθυμία της να διεισδύσει στον Καύκασο και στην Κεντρική Ασία, περιοχές τις οποίες η Μόσχα θέλει πάση θυσία να κρατήσει υπό τη δική της επιρροή. Δεν αποκλείεται πάντως και μία μέση οδός, η οποία μπορεί να πάρει τη μορφή μίας πολυμερούς συνεργασίας. Η πρόθεση της Άγκυρας να συνάψει σχέσεις με τον Οργανισμό Συνεργασίας της Σαγκάης⁶⁷ ενδέχεται να αποτελεί το προοίμιο μίας τέτοιας πολιτικής.

⁶⁶ Ειδικά και μετά την αλλαγή της στάσης στο Κυπριακό. Ο Πούτιν δήλωσε πως η ρωσική πλευρά «δε νομίζει πως η πολιτική απομόνωση των Τουρκοκυπρίων είναι δίκαιη».

⁶⁷ Κράτη-μέλη του Οργανισμού Συνεργασίας της Σαγκάης είναι η Κίνα, η Ρωσία, το Καζακιστάν, το Ουζμπεκιστάν, το Κιργιστάν και το Τατζικιστάν.

Βιβλιογραφία

- “Russia and Eurasia”, *Strategic Survey*, Volume 106, Number 1, 2006, pp. 177 – 196
- Aktürk Şener, “Turkish–Russian Relations after the Cold War (1992–2002)”, *Turkish Studies*, Volume 7, Number 3, September 2006, pp. 337–364
- Aral Berdal, “Dispensing with Tradition? Turkish Politics and International Society during the Özal Decade, 1983–93”, *Middle Eastern Studies*, Volume 5, Number 2, 2001, pp. 72-88
- Aydin Mustafa, “Foucault’s Pendulum: Turkey in Central Asia and the Caucasus”, *Turkish Studies*, Volume 5, Number 2, Summer 2004, pp.1–22
- Bacik Gökhan, “Turkey and Pipeline Politics”, *Turkish Studies*, Volume 7, Number 2, June 2004, pp. 293-306
- Bahgat Gawdat, “Pipeline Diplomacy: The Geopolitics of the Caspian Sea Region”, *International Studies Perspectives*, Volume 3, 2002, pp. 310-327
- Blank Stephen, “Every Shark East of Suez: Great Power Interests, Policies and Tactics in the Transcaspian Energy Wars”, *Central Asian Survey*, Volume 18, Number 2, 1999, pp. 149-184
- Casier Tom, “Putin’s Policy Towards the West: Reflections on the Nature of Russian Foreign Policy”, *International Politics*, Volume 43, 2006, pp. 384-401
- Chase Robert, Emily Hill and Paul Kennedy (eds), *Τα Κομβικά Κράτη και η Εξωτερική Πολιτική των ΗΠΑ*, Αθήνα, Παπαζήσης, 2001
- Dodd Clement (ed), *Turkish Foreign Policy: New Prospects*, Cambridge, The Eothen Press, 1992
- Hedenskog Jakob (ed), *Russia as a Great Power: Dimensions of Security under Putin*, London, Routledge, 2005
- Herd Graeme and Ella Akerman, “Russian Strategic Realignment and the Post-Post-Cold War Era?”, *Security Dialogue*, Volume 33, Number 3, 2002, pp. 357–372
- Hill Fiona and Omer Taspinar, “Turkey and Russia: Axis of the Excluded?”, *Survival*, Volume 48, Number 1, Spring 2006, pp. 81–92
- Hill Fiona, “Seismic Shifts in Eurasia: The Changing Relationship Between Turkey and Russia and Its Implications for the South Caucasus”, *Southeast European and Black Sea Studies*, Volume 3, Number 3, September 2003, pp. 55-75

- Isakova Irina Viktorovna, *Russian Governance in the Twenty-First Century: Geo-Strategy, Geopolitics and Governance*, London, Frank Cass, 2005
- Ismael Tareq and Mustafa Aydin (eds), *Turkey's Foreign Policy in the 21st Century: A Changing Role in World Politics*, Aldershot, Hants, Ashgate, 2003
- Kanet Roger E. and Alexander V. Kozhemiakin (eds), *The Foreign Policy of the Russian Federation*, London, Macmillan, 1997
- Karasac Hasene, "Actors of the New 'Great Game', Caspian Oil Politics", *Journal of Southern Europe and the Balkans*, Volume 4, Number 1, 2002, pp. 15-27
- Kasim Kamer, "Turkey's Foreign Policy towards the Russian Federation", *The Journal of Turkish Weekly*, 13.10.2004, <http://www.turkishweekly.net/articles.php?id=10>
- Larrabee Stephen, Ian Lesser, *Turkish Foreign Policy in an Age of Uncertainty*, Santa Monica, RAND, 2003
- Lo Bobo, *Vladimir Putin and the Evolution of Russian Foreign Policy*, Oxford, The Royal Institute of International Affairs, Blackwell, 2003
- Macfarlane S. Neil, "The 'R' in Bricks: Is Russia an Emerging Power?", *International Affairs*, Volume 82, Number 1, 2000, pp. 41-57
- Mikoyan Sergo, "Russia, the US and Regional Conflict in Eurasia", *Survival*, Volume 40, Number 3, 1998, pp. 112-126
- Nizameddin Talal, *Russia and the Middle East: Towards a New Foreign Policy*, London, Hurst & Co., 1999
- Petro Nicolai N. and Alvin Z. Rubinstein, *Russian Foreign Policy: From Empire to Nation-State*, New York, Longman, 1997
- Rangsimaporn Paradorn, "Interpretations of Eurasianism: Justifying Russia's Role in East Asia", *Europe-Asia Studies*, Volume 58, Number 3, May 2006, pp. 371 – 389
- Rubin Barry and Kemal Kirisci, *Turkey in World Politics: An Emerging Multiregional Power*, Boulder, London, Lynne Rienner, 2001
- Sokolski Richard and Tanya Charlick-Paley, *NATO and Caspian Security: A Mission Too Far?*, Santa Monica, RAND, 1999
- Tarock Adam, "Iran and Russia in 'Strategic Alliance'", *Third World Quarterly*, Volume 18, Number 2, 1997, pp 207-223
- Trofimenko Henry, *Russian National Interests and the Current Crisis in Russia*, Aldershot-Brookfield, Ashgate, 1999

- Tüzmen Kürşad, “Booming relations, stronger bonds: Turkey and Russia”, *Turkish Daily News*, 17.11.2005
<http://www.turkishdailynews.com.tr/article.php?enewsid=27452>
- Yinanç Barçın, “Turkey-Israel energy talks to focus on multiple pipelines”, *Turkish Daily News*, 06.12.2006
<http://www.turkishdailynews.com.tr/article.php?enewsid=61029>
- Βερέμης Θάνος, Θάνος Ντόκος (επιμ.), *Η Σύγχρονη Τουρκία: Πολιτικό Σύστημα, Οικονομία και Εξωτερική Πολιτική*, Αθήνα, Παπαζήσης, 2002
- Καραγιάννης Μάνος, *Εθνοτικές Συγκρούσεις στον Καύκασο και την Κεντρική Ασία: Μία Συγκριτική Ανάλυση*, Αθήνα, ΕΚΕΜ, 2005
- Νικολάου Ιωάννης, *Ο Διάπλους των Τουρκικών Στενών κατά τις Διεθνείς Συνθήκες και την Πρακτική: Από τη Συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή στο Νέο Κανονισμό Διέλευσης*, Αθήνα, Ι. Σιδέρης, 1995
- Ντόκος Θάνος, *Ο Γεωστρατηγικός ρόλος της Τουρκίας*, Αθήνα, Εκδόσεις Κων/νου Τουρίκη, 2001

Διαδίκτυο

- “The Blue Stream Gas Pipeline”, <http://www.gazprom.com/eng/articles/article8895.shtml>
- Gorvett Jon, “Chechen Question Harms Turkish-Russian Relations”, *Eurasia Insight*, 07.11.2002
<http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav110702a.shtml>
- Katik Mevlut, “Turkey, Russia Celebrate Trade Ties While Probing An Expansion Of Geopolitical Contacts”, 12.01.2005
<http://www.eurasianet.org/departments/business/articles/eav011205.shtml>
- Matirosyan Samvel and Mir Ismail Alman, “Armenia and Azerbaijan Differ over Russian Base Pull-Out”, *Eurasia Insight*, 28.06.2005
<http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav062805.shtml>
- Melkumian Hrach, “Military agreement on Russian bases in Armenia takes effect today”, 24.05.2002
<http://www.armenialiberty.org>
- Oku Asim, “Turkey-Russia Relations Dynamics”, 02.05.2005
<http://www.axisglobe.com/article.asp?article=71>
- “Turkey-Russia relations”, 09.11.2006
<http://www.euractiv.com/en/enlargement/turkey-russia-relations/article-134083>
- <http://www.botas.gov.tr>
- <http://www.bp.com>
- <http://www.eia.doe.gov>
- <http://www.gazprom.com>